

az az együttes, melynek tagjai szellemtörténeti aspektusból kívánták megközelíteni a római világbirodalom erkölcsi és történelem-filozófiai eszméit. Havas László professzor vezetésével ez a lelkes csoport állította össze a 35 ív terjedelmű antológiát. A kötet azonban csak másfél évtizedes kényszerpihenő és némi átalakítás után jelenhetett meg: 1998-ban. Időközben felnőtt egy olyan kutatógárda, melynek fiataljai oroszlán-körmeiket mutogatva részt vettek e kiadás létrejöttében.

A rövid ismertetőkkal ellátott szemelvények (jó részük először olvasható magyarul) bevezetik az olvasót a római városállam, a köztársaság, a principátus és a késői császárság eszmevilágába, s a századok mentén eljuttatják a középkori Európa születésének fájdalmas pillanataig.

Az első keresztény századok kiemelkedő gondolkodói, írói is helyet kaptak a szöveggyűjteményben: Tertullianus (talán túlértékelt), Eusebios mint az első egyháztörténet írója, a „keresztény Cicerónak” nevezett Lactantius, majd a legnagyobbak: Ambrosius és Hieronymus (sajnos csak egy-egy rövid levrészlettel, a bevezetésben pedig néhány apró tévedéssel), valamint a kora eszméit összegző és a jövő távlatait bemutató Augustinus. A sort Augustinus tanítványa, a világtörténelmet író Orosius s az eszméikért halálba induló filozófus, Boethius zárja.

A jegyzetek ügyes „mini lexikona” és a gazdag bibliográfia segítik e közel másfélszáz éves korszak mélyebb megismerését. Szívesen láttunk volna több és jobb minőségű térképet.

A szerényen „egyetemi segédkönyv”-nek minősített antik államelméleti antológia az európai eszmetörténet értékes tárháza. *Tolle et lege*, vedd és olvasd, ajánlja a recenzens. (Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1998)

PUSKELY MÁRIA

VIZKELETY ANDRÁS (SZERK.): MITTELALTERLICHE LATEINISCHE HANDSCHRIFTENFRAGMENTE IN GYŐR

A középkorban keletkezett kódexek jelentős része jutott arra a sorsra, hogy amikor már nem volt rájuk szükség, illetve rongáltak, hiányosak voltak, új kéziratok vagy nyomtatott könyvek kötésénél használták fel őket. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a régi pergamen- vagy papírlapokat kiszedték a kéz-

iratból (igen gyakran még kisebb-nagyobb csikokra is felvágták őket) és belekötötték az új kéziratba vagy könyvbe. A századok során így módon sajnos sok-sok régi kézirat ment veszendőbe.

A kodikológusok régen felismerték ezeknek a kéziratföredékeknek az irodalom- és művelődéstörténeti jelentőségét, s ezért ma már mindenütt a világon módszeresen folyik feltárásuk és feldolgozásuk. Hazánkban az MTA keretén belül működő *Fragmenta Codicum* kutatócsoport irányításával folyik e munka.

Ennek az aprólékos, igen sok türelmet és alapos filológiai felkészültséget kívánó feltáró munkának az egyik legújabb eredménye a *Mittelalterliche lateinische Handschriftenfragmente in Győr* című kötet. A könyv a *Fragmenta et codices in bibliothecis Hungariae* című sorozat harmadik köteteként látott napvilágot a Balassi Kiadó és a wiesbadeni Otto Harrassowitz Kiadó közös kiadásában, Vízkelety András szerkesztésében.

A német nyelvű kötet a győri könyvtárakban és közgyűjteményekben (mindenekelőtt a Győri Egyházmegyei Könyvtárban) található középkori eredetű kéziratföredékek kodikológiai leírását hét főből álló csoport végezte, akik mind a tudományág jeles képviselői. A gazdag képanyaggal megjelent kötet tartósságot ígérő kötése is jelzi: a hazai és külföldi kéziratárak gyakran forgatott kézikönyve lesz e mű. (Balassi Kiadó, 1998)

LŐKÖS PÉTER

EISEMANN GYÖRGY: A FOLYTATÓDÓ ROMANTIKA

Az utóbbi évtized honi tudományos életének megnyilatkozásait böngészve-mérlegelve éppúgy a romantika iránti érdeklődés fokozódását figyelhetjük meg, mint az újabb kiadásban megjelenő, századunk előtt született szépirodalmi munkák sorát tekintve. Különösen olyan kérdések és életművek válhattak korunk gondolkodástörténetének mindinkább élő — alakulni és alakítani képes — tényezőivé, amelyek valamiképp romantika és modernség határmezsgyéjén helyezhetők el, pontosabban e két korszak kettős értelmezői távlatának feszültségébe, az ebben kibontakozó párbeszéd közegébe vonják olvasóikat. Hangsúlyozandó ezért, hogy Eisemann György újabb tanulmánykötete több szempontrendszer és módszertan együttes figyelembevételével, illetve alkalmazásával törek-

szik árnyalt képet alkotni a romantika, továbbá az ezt követő évtizedek irodalmi-esztétikai fölfogásáról.

Miközben a könyv gondolatmenetének főbb irányait mindvégig olyan kérdések határozzák meg, amelyek messzemenően tekintettel vannak a kortárs bölcselet és irodalomtudomány közelmúltban megformálódott és napjainkban is nyitott, válaszra váró kérdéseire, ez sehol nem párosul a történő hegyomány — el sem gondolható, de másutt nemritkán kísértő — meghaladásnak igényével vagy szándékával. E kétirányú kötődés biztosítja a kötet gerincét alkotó műelemzések szemléleti alapját. A folytatódó magyar „romantika” tárgyköréből Krúdy Szindbád-novellái és Cholnoky László regényei mellett Szerb Antal *Utazás és holdvilág* című regényéről olvashatunk hosszabban. Ugyanakkor az írásokat mind időben, mind térben sokkal tággab látókör jellemzi: az érvelés 19. századi és 20. század végi szerzőket éppúgy érint, mint ahogy más országok irodalmától (és szellemtudományától) sem tekint el. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy a kötet egész első felét egy rendkívül kidolgozott, invenciózus novellaelemzéseket és gazdag anyagot magában foglaló Poe-tanulmány tölti ki.

Eisemann György értekezésének középpontjában általában a poétikai megalkotottság vizsgálata áll. Az értelmezett alkotások én- és nyelvfölfogásának sajátosságait kutatva a bölcselet nem pusztán az irodalom történeti alakulásában bekövetkező törésekre, az éles váltásokra érzékeny, de figyelemben részesíti a korszakokat összekötő kapcsokat, „a folytatólagosság alakzatait” is. Ezáltal válik lehetővé, hogy az elemzések során nemcsak a korunk művészete és léthez való viszonya által fölvetett kérdések jelölik ki a romantikus szépiroói munkák értelmezésének keretét, hanem a romantika is szempontokat kínál önmagunk és literatúránk új összefüggésekben való megértéséhez. (*Orpheusz Könyvek*, 1999)

BENGI LÁSZLÓ

ÓRIGENÉSZ: A BETŰ ŐL, A SZELLEM ÉLTET — TIZENHAT HOMÍLIA A TEREMTÉS KÖNYVÉHEZ

Órigenésztől köztudott, hogy kamaszkora óta a legfőbb vágya volt, hogy vértanúhalált haljon Krisztusért. Ebben nagy szerepe volt annak, hogy gyermekkorában édesapja már-

tírhalált halt, de nem kevesebb szerepe volt annak is, hogy kikezdehetetlenül szilárd volt a Megváltóba vetett hite. Az „acélembert”, ahogy hívták a közösségen belül, Alexandriában hitoktatónak választották meg, ahol az ő feladata volt felkészíteni a katekumeneket a keresztény hitéletre. Hamar kiderült, hogy Órigenész rászolgált a bizalomra. Még negyvenedik életévét sem töltötte be, amikor már kész saját teológiai rendszere, emellett ő alkotja meg az első keresztény dogmatikát is *Peri arkhón* (*A princípiumokról*) címmel. Óvatos becslések szerint is legalább kétezer iratot hagyott maga után, amelyből a legfontosabb részek a Szentírás könyveiben fűzött magyarázatai. Önmagát is elsősorban a Bibliát értelmező teológusnak tartotta.

A hazai Órigenész-irodalom most tizenhat Genézis-homíliával bővült, melyek 1999-ben láttak napvilágot Heidl György fordításában. A kötet csak a kétségtelenül órigenészi homíliákat tartalmazza, azokat, amelyek a felvilágosodás koráig az egyik legtöbb őszinte csodálót születték, s amelyek a felvilágosodás alatt és után a legtöbb kritikát kiváltották, elsősorban a racionalizmus hívei között. A tizenhat homília olyan fontos bibliai részeket tárgyal, mint a Teremtés, Noé bárkája, Lót és lányainak története, Ábrahám és Izsák története stb. Órigenész, mint más műveiben is, a bibliai történeteknek itt is allegorikus, szimbolikus értelmet tulajdonít, s a spirituális mondanivalót keresi. Félre teszi, mint írja, az „írás húsát”, és annak csak a szellemét vizsgálja. Minden egyes mondatában Isten tökéletességét, a Teremtés tökéletességét dicséri. Órigenész előtt nincsen felesleges szó a Szentírásban, mindennek értelme, funkciója van, elsősorban megvalósításra váró funkciója. Aki a Szentírást olvassa, toljon el mindent, ami földies és szorongásokat ébresztő, erősítse meg szívét, s hozza napvilágra azt, ami jó, a Biblia tanításaira támaszkodva. Az egyház feladata, hogy megvilágítsa azokat, akikre a tudatlanság éjszakája borul, s Órigenész pontosan ezt tette élete során.

„Olyan lakomát készítsünk önmagunkban, amellyel méltóképpen vendégelhetjük meg szívünk szálláshelyén Isten igéjét és Fiát, aki Atyjával érkezik és lakóhelyet akar szerezni nálunk a Szentlélekben, akinek előbb templomává kell lennünk szentségünk által.” (*Paulus Hungarus — Kairosz*, 1999)

PÁNCZÉL HEGEDŰS JÁNOS